

Marian Gorynia
Katedra Strategii i Polityki Konkurencyjności Międzynarodowej
Wydział Gospodarki Międzynarodowej
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Recenzja pracy doktorskiej
mgr Katarzyny Bujan
pt. „Optymalizacja przepływów pieniężnych w strategii konkurencji
współczesnych korporacji międzynarodowych”

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu,

Wydział Nauk Ekonomicznych

214 stron

Recenzję sporządzono na podstawie pisma Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych prof. dr. hab. Czesława Zająca z dnia 11.10.2017 roku.

Niniejsza recenzja zawiera następujące części:

1. Dobór problematyki badawczej i tematu rozprawy
2. Cele pracy i hipotezy badawcze
3. Metoda
4. Układ i treść pracy
5. Ustalenia merytoryczne – rezultaty badawcze
6. Strona formalna pracy
7. Konkluzja końcowa

1. Dobór problematyki badawczej i tematu rozprawy

W opiniowanej pracy podjęto ważną i aktualną problematykę. Można stwierdzić, że problematyka ta należy do rdzenia zainteresowań subdyscypliny, jaką stanowi *biznes międzynarodowy*. Aspekty finansowe międzynarodowej działalności przedsiębiorstw wzbudzają od dziesięcioleci zainteresowanie badaczy. Cechą charakterystyczną tej dysertacji jest dążenie do zbadania ważnego aspektu strategii

finansowych współczesnych korporacji międzynarodowych, jaki stanowi optymalizacja przepływów pieniężnych, w konkretnych warunkach miejsca i czasu. Na podkreślenie zasługuje ostatnia część poprzedniego zdania – badania zasygnalizowanych zagadnień w obszarze biznesu międzynarodowego są dość często podejmowane, natomiast w wypadku tej rozprawy chodziło o uwzględnienie poprzez własne badania empiryczne Doktorantki wspomnianych warunków miejsca i czasu czyli filii przedsiębiorstw zagranicznych działających w Polsce w ciągu ostatnich kilkunastu lat [można tak przyjąć, gdyż przedział czasowy okresu, którego dotyczyły badania nie został podany precyzyjnie – z treści niektórych pytań zawartych w kwestionariuszu wynika, że chodziło o czas bezpośrednio przed światowym kryzysem gospodarczym (przed 2007), w trakcie kryzysu (2007-2012) i po kryzysie (po 2012)].

Uzasadnienie podjęcia badań w zakresie zasygnalizowanej problematyki jest wielorakie. Po pierwsze, firmy wielonarodowe stanowią stale rozwijający się segment gospodarki światowej. Po drugie, ich rosnącemu znaczeniu towarzyszą coraz intensywniejsze dążenia do optymalizacji podatkowej, które są jednym z ważnych współczesnych przejawów neoklasycznej tendencji do maksymalizacji zysku. Po trzecie, zwiększające się zaangażowanie Polski w procesy biznesu międzynarodowego związane jest z faktem namacalnych konsekwencji dla naszej gospodarki wynikających ze wspomnianych procesów. Po czwarte wreszcie, sama analiza możliwości i form optymalizacji przepływów pieniężnych ma znaczenie z punktu widzenia przedsiębiorstw jako jednostek zorientowanych systemowo na osiągnięcie możliwie najlepszych wyników.

Doniosłość podjętej problematyki należy rozpatrywać zarówno z teoretyczno-poznawczego, jak i praktycznego punktu widzenia. Z perspektywy teoretyczno-poznawczej praca jest ważna, gdyż zmierza do opisu i sformułowania prawidłowości w zakresie zachowań optymalizacyjnych korporacji transnarodowych. Z drugiej strony ma też ważne odniesienia praktyczne – po pierwsze, z punktu widzenia firm dążących do maksymalizacji zysków, a po drugie z punktu widzenia polityki gospodarczej, w tym szczególności podatkowej krajów przyjmujących zagraniczne inwestycje bezpośrednie. Temat (tytuł) rozprawy został sformułowany jednoznacznie, w sposób zrozumiały, z jednoczesnym zasygnalizowaniem podjętego problemu badawczego.

Dobór problematyki i tematu rozprawy stanowią silną stronę przedłożonej dysertacji doktorskiej.

2. Cele pracy i hipotezy badawcze

Autorka deklaruje we wstępie (s. 7), że „główny cel dysertacji polega na przedstawieniu instrumentów wspomagających zarządzanie przepływami finansowymi w transnarodowych korporacjach, w szczególności scentralizowanego zarządzania finansami, jako instrumentu strategii konkurencji oraz ich implementacji w wybranej grupie przedsiębiorstw międzynarodowych”.

Następnie Doktorantka wskazuje, że „celem szczegółowym rozprawy jest udowodnienie, iż wprowadzenie usługi cash pooling i innych narzędzi optymalizacyjnych przyczynia się do efektywnego zarządzania środkami finansowymi i poprawy wyniku finansowego” (s.7). Zarówno cel główny, jak i cel szczegółowy są sformułowane w sposób jasny i zrozumiały, co sprawia, iż możliwe jest stwierdzenie, czy poczynione deklaracje odnośnie do celów zostały w pracy zrealizowane. Tym niemniej nasuwają się dwie uwagi szczegółowe korespondujące z podanymi celami. Po pierwsze, jeśli chodzi o cel główny dysertacji, to samo „przedstawienie instrumentów wspomagających...” wydaje się być, przynajmniej na poziomie semantycznym, celem niezbyt ambitnym. Po drugie, w odniesieniu do celu szczegółowego nasuwa się postulat, że cel ten świetnie nadawałby się na jedną z hipotez postawionych w pracy.

Następnie Autorka stwierdza we wstępie, że „Mając na uwadze zaprezentowane tematykę pracy i cele zostały sformułowane następujące pytania badawcze:...”. Lista tych pytań liczy 14 pozycji. Są to pytania o charakterze dość szczegółowym, mające znaczenie z punktu widzenia realizacji celu głównego dysertacji.

Kolejny krok w postępowaniu badawczym Doktorantki został sformułowany następująco:

„Odpowiedź na szczegółowe pytania badawcze jest niezbędna do weryfikacji podstawowej tezy, która zakłada, że optymalizacja przepływów pieniężnych jest ważnym elementem strategii konkurencji współczesnych korporacji transnarodowych przyczyniając się do zwiększenia efektywności zarządzania środkami finansowymi i

poprawy wyniku finansowego. W przedstawionych rozważaniach weryfikacji podlegają ponadto następujące tezy pomocnicze:

- globalizacja spowodowała znaczące zmiany w konkurencyjności przedsiębiorstw, definiując nowy podział sił rynkowych uwidaczniający siłę wielkich przedsiębiorstw międzynarodowych,
- korporacje transnarodowe mają istotny wpływ na wydarzenia zachodzące na globalnym rynku finansowym,
- w dobie przemian polityczno-ekonomicznych firmy zmuszone są poszukiwać nowych źródeł osiągnięcia przewagi konkurencyjnej,
- płynność finansowa przedsiębiorstwa jest wyznacznikiem jego stabilności i gwarantem jego niezakłóconego funkcjonowania,
- wewnątrzgrupowe przepływy gotówkowe budują podłoże dla wielu instrumentów, dostępnych wyłącznie w sieciowo połączonych organizacjach, scentralizowane zarządzanie finansami w znacznej mierze przyczynia się do zmniejszenia kosztów finansowych,
- polityka cen transferowych pełni istotną rolę w kształtowaniu przepływów pieniężnych”.

Odnosnie do zarysowanego wyżej schematu myślenia Autorki o najważniejszych aspektach pracy nasuwa się kilka refleksji:

- Zacytowane deklaracje Doktorantki wskazują nie do końca jednoznacznie na to, czym jest recenzowana rozprawa, czym się ona zajmuje. Ten brak jednoznaczności wynika z „bogactwa” pytań badawczych i tez pomocniczych (*de facto* hipotez).
- Cele pracy postawiono w zrozumiały i jednoznaczny sposób, przy czym należy powtórzyć wątpliwość odnośnie do brzmienia celu szczegółowego, który – moim zdaniem – mógłby stanowić jedną z hipotez.
- Niestety Autorka nie podała, w których miejscach pracy (rozdziałach, podrozdziałach) odnosi się do postawionych pytań badawczych i hipotez pomocniczych; wskazanie tego znakomicie ułatwiłoby ocenę, czy udało się udzielić odpowiedzi na pytania oraz odnieść do hipotez.

- Z warsztatowego punktu widzenia kontrowersyjne są wywody Autorki na temat podstawowej tezy pracy, tez pomocniczych i pytań badawczych. Standardowo przyjmuje się, że hipotezą jest przypuszczenie odnośnie do istnienia związku (kierunek związku, siła związku itp.) czy też relacji między badanymi zmiennymi. Celem pracy naukowej jest wykrywanie zależności (najlepiej o charakterze przyczynowo-skutkowym) pomiędzy zmiennymi, a hipotezy są przypuszczeniami (domniemaniami) formułującymi takie związki wraz z określeniem ich kierunku i siły. Przykładem hipotezy może być zdanie: wzrost A przyczynia się do wzrostu B (zmiana wielkości obu zmiennych następuje w tym samym kierunku). Jeszcze lepszym rozwiązaniem jest ustalenie oprócz kierunku także siły wzajemnego związku. Oczywiście idealny jest taki proces badawczy, który nie tylko ujawnia powyższe związki na poziomie zależności liczbowych, ale także odkrywa mechanizm wzajemnych związków. W odróżnieniu od hipotez pytania badawcze są natomiast przykładowo zdaniami typu: czy A wpływa na B? czy B zależy od A? Zazwyczaj przyjmuje się, że pytania badawcze są z warsztatowego punktu widzenia mniej ambitnym sposobem wyrażenia ciekawości badacza (jest to zaledwie pytanie o występowanie związku, ale bez przypuszczenia odnośnie do jego kierunku i siły), aniżeli hipotezy. W praktyce badawczej można także spotkać opracowania, w których obecne są zarówno hipotezy, jak i pytania badawcze – do tej grupy należy oceniana praca, ale wówczas powinno się zwrócić szczególną uwagę na wzajemne skoordynowanie ich treści. Pytania badawcze mogą wtedy stanowić słabszą wersję tzw. hipotez cząstkowych, co może jednak nastroczać istotne trudności. Wynika to z tego, że samo stawianie pytań jest raczej etapem poprzedzającym konstruowanie hipotez, które przecież wymagają często dużo wysiłku w postaci studiowania opracowań teoretycznych oraz wyników badań empirycznych uzyskanych przez innych badaczy.
- Hipotezy pomocnicze przyjęte w pracy powinny były wcześniej zostać wyprowadzone z literatury przedmiotu, a następnie należałoby je poddać weryfikacji/falsyfikacji w drodze badania empirycznego. Taki jest sens

budowania hipotez badawczych w pracach ekonomicznych z wykorzystaniem badań empirycznych.

- Podana w pracy teza (s. 8) ma charakter opisowy, a jej treść jest wnioskiem wynikającym z przeprowadzonych badań i z tego powodu niezrozumiałe jest dla mnie jej zamieszczenie we wstępie rozprawy jako tezy, a nie hipotezy. Hipoteza staje się tezą po przeprowadzeniu procedury weryfikacji albo falsyfikacji, jeśli nie zaistnieją podstawy do jej odrzucenia. Miejsce hipotezy na osi czasu znajduje się przed przeprowadzeniem (*ex ante*) badania *sensu stricto*, a miejsce tezy po badaniach (*ex post*). Teza to innymi słowy twierdzenie nauki, do którego doszliśmy po przeprowadzeniu procesu badawczego. Identyczna uwaga odnosi się do podanych tez pomocniczych (s. 8).

Generalnie od strony sformułowania celów, pytań badawczych i hipotez oceniana rozprawa zasługuje na ocenę pozytywną, jednak z położeniem nacisku do podniesione wątpliwości.

3. Metoda

Metody badawcze użyte w dysertacji zostały de facto opisane w dwóch miejscach. Opis metod wykorzystanych w pracy zawarty we wprowadzeniu ma charakter bezpośredni – we wstępie wyróżniono fragment poświęcony metodom (s. 9), co wydaje się być dobrym rozwiązaniem. Osobiście wyznaję pogląd, że aspekty metodyczne są na tyle istotne, że we wstępie do każdej dysertacji powinien znaleźć się fragment *explicite* im poświęcony.

Informacja we wprowadzeniu na temat wykorzystanych w pracy doktorskiej metod jest dość krótka, by nie powiedzieć lakoniczna. Autorka wskazuje na wiodące znaczenie studiów i analizy literatury przedmiotu. Drugim istotnym narzędziem badawczym służącym przeprowadzeniu własnych badań empirycznych, był autorski kwestionariusz ankietowy rozsyłany drogą elektroniczną wspomagany wywiadem bezpośrednim w formie rozmowy telefonicznej. Autorka deklaruje również wykorzystanie metod analizy ekonomicznej, strategicznej, a także odwołuje się do metody obserwacji bezpośredniej, która wynika z wieloletniej praktyki w finansach i controllingu.

Szerszy opis metodologii/metodyki wykorzystanej w prowadzeniu badań empirycznych został podany w rozdziale czwartym rozprawy. W podrozdziale 4.4. w rozdziale 4. zamieszczono dwa podrozdziały poświęcone tym zagadnieniom: 4.4.1. Metodyczne aspekty nadań oraz 4.4.2. Charakterystyka przeprowadzonych badań.

W związku z wykorzystanymi w pracy rozwiązaniami metodyczno-metodologicznymi należy zauważyć, że Autorka przeprowadziła na potrzeby dysertacji samodzielnie rozbudowane badania empiryczne, co stanowi niewątpliwie silną stronę rozprawy.

W kontekście wcześniej zgłoszonych uwag odnośnie do hipotez i tez rozprawy, przyjęte w pracy podejście metodologiczno-metodyczne inspirowane do postawienia pytania o to, jakie jest stanowisko Doktorantki odnośnie do weryfikacjonizmu i falsyfikacjonizmu w badaniach naukowych? Innymi słowy, czy w procesie badawczym hipotezy są weryfikowane czy falsyfikowane?

4. Układ i treść pracy

Praca składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów i zakończenia. Dodatkowo zamieszczono spis literatury, spis tabel i spis rysunków. Zawarto także załącznik nr 1, przedstawiający kwestionariusz ankiety CASH POOLING W KORPORACJACH MIĘDZYNARODOWYCH, który nie został jednak ujęty w spisie treści.

We wprowadzeniu przedstawiono przekonujące uzasadnienie problemu badawczego, omówiono główny cel pracy oraz cel szczegółowy, a także pytania badawcze. Następnie Autorka zaprezentowała tezę podstawową oraz 7 tez pomocniczych. Dalej krótko omówiono metody badawcze użyte w dysertacji. Zasygnalizowano także wykorzystane w rozprawie źródła informacji oraz scharakteryzowano układ rozprawy. Odnośnie do wstępu można zgłosić jedną drobną uwagę – pożądanym byłoby uzupełnienie wstępu o wskazanie, które cele, pytania badawcze i tezy/hipotezy poruszane są w poszczególnych częściach dysertacji.

Rozdział pierwszy odnosi się do kwestii teoretycznych związanych z korporacjami transnarodowymi oraz ich miejsca w gospodarce światowej. Trochę dziwnie brzmi tytuł pierwszego podrozdziału tego rozdziału: „Umiejdzynarodowienie rynku światowego – przyczyny i konsekwencje”. Wydaje się bowiem już nawet na poziomie intuicyjnym, że umiejdzynarodowienie jest immanentną cechą rynku

światowego. Przy okazji omawiania globalizacji sektorów i rynków zabrakło mi odniesienia do prac G. Yipa. Szkoda, że Autorka nie pokazała znaczenia korporacji transnarodowych w gospodarce światowej – na przykład podając udział w produkcji globalnym albo całkowitym zatrudnieniu. Wydaje się, że w tym rozdziale można było dokonać bardziej starannego doboru przywoływanej literatury z myślą o jej adekwatności do poruszanych zagadnień. Sugerowałbym na przykład wykorzystanie prac takich autorów jak D. Rodrik, P. Buckley, A. Rugman, K. Meyer, A. Verbeke, a z polskich ekonomistów T. Kowalski, G. Kołodko, W. Orłowski.

Rozdział drugi traktuje o strategiach konkurencji. Doktorantka analizuje wpływ otwarcia rynków na intensywność konkurencji oraz przedstawia strategie konkurencji według Portera. W rozważaniach na temat wpływu otwarcia rynków na intensywność konkurencji ponownie brakuje prac G. Yipa, który dokonał rozwinięcia modelu pięciu sił Portera pod kątem globalizacji i internacjonalizacji sektorów. Rozdział ten ma charakter zbyt podręcznikowy – uwaga ta dotyczy w szczególności rozważań odnoszących się do konkurencji i monopolu. Omawiając koncepcję diamentu Portera Autorka nie dostrzegła chyba tego, że model ten dotyczy de facto branż, a nie całych gospodarek narodowych. Wydaje się także, że w tym rozdziale możliwe było bardziej staranne i precyzyjne ułożenie zależności pomiędzy takimi pojęciami, jak przewaga konkurencyjna, pozycja konkurencyjna i potencjał konkurencyjny.

Rozdział trzeci z kolei jest poświęcony zagadnieniu Cash Management w grupach kapitałowych. Wywód Doktorantki dotyczy ważnych zagadnień oraz jest dobrze zorganizowany i przekonujący, choć ponownie odnosi się wrażenie, że ma on charakter zbyt podręcznikowy. Świadczy o tym nie tylko przyjęty sposób narracji, ale również kojarzone zazwyczaj z pomocami naukowymi wytłuszczenia podstawowych definicji.

Rozdział czwarty jest bodajże rozdziałem o największym znaczeniu dla całości pracy. Dotyczy on bowiem, z jednej strony, form optymalizacji przepływów pieniężnych (scentralizowane zarządzanie finansami w korporacjach transnarodowych, ceny transferowe, pozostałe instrumenty optymalizacji) ujętych od strony literaturowej, a, z drugiej, prezentuje wyniki własnych badań empirycznych tych zagadnień. Wydaje się, że warty rozważenia byłby postulat, by ująć prezentację badań

empirycznych w odrębnym rozdziale – podkreśliłoby to znaczenie tego fragmentu pracy. W obecnym układzie zagadnienie to jest nieco ukryte w przyjętej strukturze pracy – poświęcono temu bowiem zaledwie jeden z czterech podrozdziałów rozdziału czwartego.

W rozdziale piątym uwaga została skupiona na roli optymalizacji przepływów pieniężnych w osiągnięciu przywództwa kosztowego.

Pracę zamykają zakończenie, spis literatury, spis tabel oraz spis rysunków. Ponadto zamieszczono wzór kwestionariusza wykorzystanego w badaniach empirycznych.

Na podstawie wyżej zamieszczonych uwag stwierdzam, iż układ pracy należy uznać za poprawny – w przyjętym toku rozumowania liczba rozdziałów oraz ich sekwencja są właściwe. Na podkreślenie zasługuje dobra organizacja rozumowania w każdym z rozdziałów. Czytając pracę odnosi się wrażenie, że każda z części składowych jest dobrze przemyślana i pełni w całości rozprawy określoną rolę.

5. Ustalenia merytoryczne – rezultaty badawcze

W moim przekonaniu całość postępowania badawczego i osiągnięte rezultaty stanowią podstawę do nadania Doktorantce stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

W szczególności uważam, że zrealizowano postawiony przed pracą główny cel badawczy oraz cel szczegółowy (z zastrzeżeniem poczynionym wcześniej w niniejszej recenzji odnośnie do celu szczegółowego) – celem tym było przedstawienie instrumentów wspomagających zarządzanie przepływami finansowymi w transnarodowych korporacjach, w szczególności scentralizowanego zarządzania finansami, jako elementu strategii konkurencji oraz ich implementacji w wybranej grupie przedsiębiorstw międzynarodowych. Warto dodać, że wyżej użyty termin „przedstawienie” być może do końca nie oddaje tego, co rzeczywiście zostało w pracy wykonane. W rzeczywistości przeprowadzono bowiem identyfikację wchodzących w rachubę instrumentów, dokonano niezbędnych ustaleń terminologicznych (wprowadzenie ładu definicyjnego) oraz zbadano najważniejsze aspekty ich wykorzystania od strony empirycznej. Cel główny zrealizowano w dwóch etapach – najpierw na etapie analizy literatury, a potem na etapie własnych badań empirycznych.

Szkoda, że Autorka nie zaznaczyła *explicite* w zakończeniu, w których rozdziałach dysertacji nastąpiła realizacja poszczególnych celów.

Jeśli chodzi o etap analizy literatury, to trzeba podkreślić, że przeprowadzone przez Autorkę badania literatury przedmiotu w postaci zrelacjonowania jej treści zostały uzupełnione pewnym ograniczonym wkładem własnym – dokonano przede wszystkim prezentacji ustaleń literaturowych, natomiast w nieco szerszym zakresie można było przeprowadzić także ocenę i porównania poglądów innych autorów.

Rozpatrując kwestię odniesienia się Autorki do 14 postawionych pytań badawczych oraz 7 sformułowanych hipotez (tez) badawczych, należy stwierdzić, że Doktorantka ustosunkowała się do nich w satysfakcjonujący sposób, choć w pracy nie wskazano jednoznacznie i literalnie, gdzie miało miejsce odniesienie się do nich.

Co się tyczy celu głównego pracy Doktorantka stwierdziła w zakończeniu (s. 193-197), iż sukcesywne odpowiedzi na pytania badawcze oznaczają jego zrealizowanie. W tym kontekście należy jeszcze raz powtórzyć wątpliwości związane ze sformułowaniem celu pomocniczego. Autorka nie odniosła się do tej kwestii w zakończeniu rozprawy.

W zakończeniu rozprawy milczeniem pominięto zagadnienie weryfikacji hipotezy (tezy) podstawowej oraz hipotez (tez) pomocniczych. W zasadzie ograniczono się do odniesienia się do realizacji celu głównego.

Ponadto trzeba zaznaczyć, że wnioski wynikające z przeprowadzonych przez Autorkę badań mogą okazać się interesujące i pouczające dla praktyków gospodarczych, w tym zarówno dla przedstawicieli władz publicznych (szczebla lokalnego i szczebla regionalnego – w miejscach, gdzie działają filie korporacji transnarodowych), jak i przedstawicieli firm uczestniczących optymalizowaniu przepływów pieniężnych.

Osiągnięciem zrealizowanym w recenzowanej pracy jest ponadto poprawność metodologiczno-metodyczna. Metody zostały dobrane poprawnie, a uzasadnienie ich wykorzystania jest przekonujące.

6. Strona formalna pracy

Strona formalna pracy zasługuje na umiarkowanie pozytywną ocenę. Rozprawa jest napisana zasadniczo zrozumiałym językiem. Jest zredagowana dość starannie.

Język jest w tendencji poprawny, dobry stylistycznie, co sprawia, że dysertację czyta się bez szczególnych trudności. Przypisy oraz bibliografię sporządzono w sposób nienasuający żadnych uwag krytycznych.

Drobne błędy językowe i uchybienia formalne można spotkać w niektórych fragmentach pracy. Oto kilka przykładów:

- S. 6, s. 159 – jest „zadawające”; powinno być „zadowolające”.
- S. 6, s. 156, s. 159, s. 190 (przypis 221) – jest „odnośnie czegoś”, powinno być „odnośnie do czegoś”.
- Jest „ilość”; powinno być „liczba” – w odniesieniu do rzeczowników policzalnych należy używać określenia „liczba”, a nie „ilość”; np. s. 6 powinno być „liczba”, a nie „ilość” podmiotów; s. 160 powinno być „liczba” podmiotów, a nie „ilość „podmiotów” (tytuł rysunku 25); s. 163 powinno być „liczba”, a nie „ilość” firm (tytuł tabeli 6); s. 174 powinno być „liczba” podmiotów, a nie „ilość” podmiotów.
- S. 9 – chyba chodzi o źródła literaturowe, a nie literackie.
- S. 42 – brak podania daty wydania pracy wymienionej pod rysunkiem.
- S. 53 – inna niż w pozostałych czcionka w przypisie 86.
- S. 155 – tytuł podrozdziału powinien zostać przeniesiony na początek następnej strony; strona 155 nie powinna kończyć się tytułem następnego podrozdziału.

7. Konkluzja końcowa

Całościowa ocena pracy wypada pozytywnie. Ważnymi cechami rozprawy jest podjęcie problematyki istotnej z teoretyczno-poznawczego, a także praktycznego punktu widzenia. Problematyka ta jest także niezwykle aktualna, a jej znaczenie będzie rosnać wraz z rozwojem stopnia internacjonalizacji gospodarki polskiej. Autorka nieźle opanowała obszerną i wielowątkową literaturę przedmiotu oraz potrafiła ją w umiejętny sposób wykorzystać do skonstruowania i przeprowadzenia własnych badań empirycznych. Silną stroną pracy jest zrealizowane badanie empiryczne. Autorka przeprowadziła badania ankietowe z użyciem samodzielnie przygotowanego kwestionariusza, a zebrane dane przetworzyła, zanalizowała i zinterpretowała zgodnie z obowiązującymi standardami.

W przekonaniu autora recenzji praca spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim i dlatego zasadny jest wniosek o dopuszczenie pani Katarzyny Bujan do publicznej obrony. Za taką konkluzją przemawiają wyżej zreferowane osiągnięcia i zalety dysertacji.

Poznań, 7 listopada 2017

Marian Gorynia